

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHURARU (P3)

LUHUHI/THAFAMUHWE 2014

MEMORANDAMU

MARAGA: 100

Memorandamu uyu u na masiatari a 12.

KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA MAANEA (50)

KHOUDU	Khoudu 7: Vhuswikeleli ha nthesa 80–100%	Khoudu 6: Vhuswikeleli ha ntha 70–79%	Khoudu 5: Vhuswikeleli ho dziaho 60–69%	Khoudu 4: Vhuswikeleli vhu fushaho 50–59%	Khoudu 3: Vhuswikeleli ho linganelaho 40–49%	Khoudu 2: Vhuswikeleli ha fhasi 30–39%	Khoudu 1: U sa swikelela 0–29%
ZWI RE NGOMU NA VHUPULANI (NV) (MARAGA: 30)	<u>24–30</u> -Zwi re ngomu ndi zwa mathakheni, nahone zwa vhusiki ha nthesa. -Mihumbulo i a tokonya nahone yo vhibva. -U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea a si na vhukhakhi na khathihi, a kumedzeaho.	<u>21–23½</u> -Zwi re ngomu ndi zwa mathakheni nahone ndi zwa vhusiki ha ntha. -Mihumbulo ndi ya ntha nahone i a takadza. -U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea o lundwaho tshidele, nahone a kumedzeaho.	<u>18–20½</u> -Zwi re ngomu ndi zwi pfalaho, zwo di farana. -Mihumbulo ndi i takadzaho, i a tendisea. - U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea avhudi, a kumedzeaho.	<u>15–17½</u> -Zwi re ngomu ndi zwo teaho, nahone zwo farana lwo linganelaho. -Mihumbulo i takadzaho i re na vhusiki vhu fushaho. - U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea a fushaho, nahone a kumedzeaho.	<u>12–14½</u> - Zwi re ngomu zwo di linganela sa zwenezwo, hu na mavhaka a xedzaho vhutumani. -Mihumbulo kanzhi ndi yo teaho, fhedzi vhusiki ho tahedzwa. - U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea a ndinganelo, o lunzhedzeaho lwo linganelaho nahone a kumedzeaho.	<u>9–11½</u> -Zwi re ngomu zwiñwe a zwiho khagala, a zwo ngo farana. -Mihumbulo yo sekene, hunzhi i sokou dovhoolola. -A zwo ngo swikelela u vha kha Luambo lwa Hayani, naho zwo di pulanwa/hu na mvetomveto. -Maanea ha ngo bveledzwa nga ndila i kumedzeaho.	<u>0–8½</u> - Zwi re ngomu a zwo ngo lulama na luthihi, a zwo ngo lunzhedzana. -Mihumbulo yo tapanyedzwa, yo sokou dovhoololwa. - U pulana na/kana mvetomveto a zwi fushi, kana a zwi ho. -Maanea aya ha nekedzei/kumedzei.
LUAMBO, TSHITAILA NA U SEDZULUSA (LTS) (MARAGA: 15)	<u>12–15</u> -U sumbedza vhudzivha ho godombelaho ha ndeme ya luambo. -Luambo, zwiga zwa u vhala zwo shumiswa zwone-zwone. -U shumisa luambo lwa nthesa lwa kuambele/maambele. -Munanguludzo u	<u>10½–11½</u> - U sumbedza vhudzivha ho dziaho ha ndeme ya luambo. -Luambo, zwiga zwa u vhala zwo shumiswa hu si na vhukhakhi, u kona u shumisa luambo lwa kuambele/maambele. -Munanguludzo wa maipfi wo	<u>9–10</u> -Hu na vhuṭanzi ha vhudzivha ha luambo. - Luambo na zwiga zwa u vhala hunzhi a zwi na vhukhakhi. - Munanguludzo wa maipfi wo tea tshibveledzwa. - Tshitaela, thounu na redzhisitara zwo tea thoho ya mafhungo.	<u>7½–8½</u> -Huiñwe u vhonala ha vhudzivha ha luambo zwi hone. -Luambo ndi lwa misi, zwiga zwo shumiswa lu fushaho. - Munanguludzo wa maipfi u a fusha. - Tshitaela, thounu na redzhisitara nga u angaredza zwi di anana na thodea.	<u>6–7</u> -Vhudzivha ha luambo ho sekene. -Luambo a lwo ngo vhibva, na zwiga zwa u vhala huiñwe a zwo ngo shumiswa nga ndila yone. -Munanguludzo wa luambo ndi wa fhasi. - Tshitaela, thounu na redzhisitara zwi	<u>4½–5½</u> -Luambo na zwiga zwa u vhala zwo khakhea. -Munanguludzo wa maipfi wo shaedzwa. - Tshitaela, thounu na redzhisitara a zwo ngo tea. -Ho ḍala vhukhakhi, naho zwo di vhalululwa na u sedzuluswa	<u>0–4</u> -Luambo na zwiga zwa u vhala zwo khakhea tshoṭhe. -Munanguludzo wa maipfi a wo ngo tea na luthihi. -Tshitaela, thounu na redzhisitara zwo liana tshoṭhe. -Ho ḍalesa vhukhakhi na ndaḍo, nahone a hu vhonali vhuṭanzi ha

	sa vhambedzwiho/ wa nthesa wa maipfi, zwo vhibva vhukuma. -Tshitaela, thounu na redzhisitara zwo tea tshothe thoho ya mafhungo. -A hu na vhukhaki na vhuthihi nga murahu ha u sedzuluswa na u vhalululwa ha mushumo.	vanganywa lwa vhusiki. - Tshitaela, thounu na redzhisitara zwo tea thoho ya mafhungo. -Hunzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u sedzuluswa na u vhalululwa ha mushumo.	- Kanzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.	dza thoho ya mafhungo. - Hu di vha na vhukhaki vhu si gathi nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.	shaedza ndunzhendunzhe. -Hu na vhukhaki ho vhalaho naho ho di vha na u vhalulula na u sedzulusa.	Zwiṭuku.	u vhalulula na u sedzulusa.
TSHIVHUMBEO (T) (MARAGA: 5)	<u>4-5</u> -Kubveledzelwe kwo faranaho/lunzhe-dzeaho kwa thoho. -Vhudodombedzi vhu tokonyaho ha nthesa. -Miṭala, dziphara zwo fhatwa lwa vhuṭali. -Vhulapfu/tshivhalo tsha maipfi zwi elana na ndaela dza thoho.	<u>3½</u> -Mafhungo o bveledzwa nga ndila yo faranaho. Hu na ndunzhendunzhe. - Miṭala, dziphara zwi a tevhelelea nahone zwo vangana. -Vhulapfu ho tea.	<u>3</u> -Vhunzhi ha zwidombedzwa zwo bveledzwa. - Miṭala, dziphara zwo fhatwa zwavhuṭi. - Vhulapfu ho tea.	<u>2½</u> -Dziṅwe dza mbuno na zwidombedzwa zwo bveledzwa. - Miṭala, dziphara zwo di khakhea huṅwe, fhedzi maanea a di sala a tshi pfala. -Vhulapfu ho ṭodou vha ho teaho.	<u>2</u> -Vhunzhi ha dzimbuno dzi hone. - Miṭala, dziphara zwo khakhea fhedzi maanea a sala a tsha di pfala. -Vhulapfu ho lapfesa/ pfufhifhalesa.	<u>1½</u> -Zwi re ngomu zwiṅwe a zwiho khagala, a zwo ngo farana. - Miṭala, dziphara zwi kha vhuimo ha fhasi. - Vhulapfu ho lapfesa/ pfufhifhalesa.	<u>0-1</u> -O liana na thoho. - Miṭala, dziphara zwo vhilingana, a zwi tevhelelei. -Vhulapfu ho lapfesa/pfufhifhalesa u fhirisa mpimo.

KHETHEKAYO YA B: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA ZWIBVELEDZWA ZWILAPFU ZWA VHUDAVHIDZANI (30)

KHOUDU	Khoudu 7: Vhuswikeleli ha nthesa 80–100%	Khoudu 6: Vhuswikeleli ha ntha 70–79%	Khoudu 5: Vhuswikeleli ho dziaho 60–69%	Khoudu 4: Vhuswikeleli vhu fushaho 50–59%	Khoudu 3: Vhuswikeleli ho linganelaho 40–49%	Khoudu 2: Vhuswikeleli ha fhasi 30–39%	Khoudu 1: U sa swikelela 0–29%
ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO (NVT) (MARAGA: 18)	<u>14½–18</u> -Ndivho yo dziaho tshothe ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala lwo rombaho/vhibvaho. -U tshimbila kha vhuṭala hone-hone, hu si na u bva kha thoho ya mafhungo. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana tshothe, nahone zwo ṭandavhudzwa vhukuma, zwidodombedzwa zwothe zwi tikedza thoho ya mafhungo. -Hu na vhuṭanzi ha u pulana na/kana mvetomveto, zwa mbo bveledza tshibveledzwa tshi si na vhukhaki na luthihi, tshi kumedzeaho. -Tshivhumbeo ndi tsho teaho lwa tshothe.	<u>13–14</u> -U na ndivho ya vhudisa ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala lwo rombaho/vhibvaho -U tshimbila kha vhuṭala hone-hone, hu si na u bva kha thoho ya mafhungo. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo ṭandavhudzwa zwavhudisa, zwidodombedzwa zwothe zwi tikedza thoho. -U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tsho fhatwaho zwavhuḍi. -O shumisa milayo yo teaho ya ndila yone-yone.	<u>11–12½</u> -U na ndivho yo dziaho ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala – u fara vhuṭala, nahone u tou polika zwiṭuku kha thoho ya mafhungo. -Hunzhi zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana, zwa ṭandavhudzwa, nahone zwidodombedzwa zwinzhi zwi tikedza thoho. -U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tshi kumedzeaho, tshavhuḍi vhukuma. -O shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo.	<u>9–10½</u> -U na ndivho i fushaho ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala – o ḍi bvanyana fhedzi nga u angaredza ha xedzi zwine thoho ya amba lini. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana nga ndila i fushaho, zwiṭwe zwa zwidodombadzwa zwi tikedza thoho. -Vhuṭanzi ha u pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tshi fushaho, tshi kumedzeaho. -U shumisa muhumbulo u fushaho a tshi shumisa thodea dzo teaho dza tshivhumbeo tsha tshibveledzwa.	<u>7½–8½</u> -U na ndivho yo linganelaho ya thodea dza tshibveledzwa. -Vhuṭala hawe kha u fhindula mushumo uyu vhu sumba ho sekena. -U niwala – u a xedza vhuṭala, zwi ambiwaho zwa ita zwi tshi liana huiwe. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana lwo linganelaho, zwiṭwe zwa zwidodombedzwa zwi tikedza thoho. -Vhuṭanzi ha u pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tsho linganelaho, tsho faranaho nahone tshi kumedzeaho. -U na muhumbulo wo linganelaho wa thodea dza tshivhumbeo tsha	<u>5½–7</u> -U na ndivho ya fhasi ya thodea dza tshibveledzwa. -Phindulo yawe kha mushumo uyu i sumbedza hu na u shaedza vhukuma. -U niwala – u xedza vhuṭala, na zwi ambiwaho huiwe a zwi tsha pfala. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo liana, zwidodombedzwa zwiṭuku zwi tikedzaho thoho. -A zwo ngo lingana kha Luambo lwa Hayani, naho ho ḍi vha na u pulana/ kana mvetomveto. -Tshibveledzwa a tsho ngo kumedzwa zwavhuḍi. thodea dzo teaho dza tshivhumbeo a dzo ngo shumiswa – hu na u shaedza huhulu ha zwithu zwa ndeme.	<u>0–5</u> -A hu na ndivho ya thodea dza tshibveledzwa. -Phindulo ya mushumo uyu i sumbedza u xedza tshohe vhuṭala. -U niwala – u liana na thoho, zwi ambiwaho hunzhi a zwi tsha pfala. Zwi re ngomu na mihumbulo a zwi elani, zwidodombedzwa zwiṭukuṭuku zwi tikedzaho thoho. -U pulana na/kana mvetomveto a zwi swikeleli/zwiho/ fushi na kathihi. -Tshibveledzwa itshi a tshi kumedzei. -A ho ngo shumiswa thodea dzo teaho dza tshivhumbeo.

NSC – Memorandumu

					tshibveledzwa fhedzi hu na u tshedzwa ha zwithu zwa ndeme.		
	<u>10–12</u>	<u>8½–9½</u>	<u>7½–8</u>	<u>6–7</u>	<u>5–5½</u>	<u>4–4½</u>	<u>0–3½</u>
LUAMBO, TSHITAELE NA U SEDZULUSA (LTS) (MARAGA: 12)	- U shumisa zwivhumbeo zwone-zwone zwa girama, nga ndila yone, nahone zwo fhatwa lwa vhuṭali vhukuma. -Nḍivho ya maipfi yo tea tshoṭhe ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, ndivho na redzhisiṭara zwo tea tshoṭhe-tshoṭhe. -A hu na vhukhaki na vhuṭhihi nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	-Tshibveledzwa tsho fhatwa zwavhuḍi vhukuma, nahone nga ndila yone. -Nḍivho ya maipfi yo tea ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhisiṭara zwo tea ṭhoḍea dza mushumo. -Hunzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	-Mushumo wo fhatwa lwo dziaho, u a vhalea. -Nḍivho ya maipfi yo tea ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhisiṭara hunzhi zwo tea. -Hunzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	-Mushumo wo fhatwa lu fushaho. Vhukhaki vhu re hone a zwi khakhisi nyeelo ya mafhungo. -Nḍivho ya maipfi i a fusha zwi tshi kwama ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhisiṭara zwo tea lu fushaho. -Hu na vhukhaki vhu si vhunzhi nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa. -Vhulapfu ho ṭoḍou vha vhu teaho.	-Mushumo wo fhatwa lwo tou linganelaho. Hu na vhukhaki ho vhalahonyana. -Nḍivho ya maipfi i fhasi nahone a ha tei tshoṭhe ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, redzhisiṭara na thouni zwo tea. -Hu na vhukhaki ho vhalaho nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa. -Vhulapfu ho lapfesa/ pfufhifhalesa.	-Mushumo wo fhatwa lwa fhasi nahone zwi a konḍa u tevhelelea. -Nḍivho ya maipfi i ṭoḍa u lulamiswa nahone a i tei ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhisiṭara a zwo ngo tea. -Ho ḍala vhukhaki nahō ho ḍi vha na u vhalulula na u sedzulusa. -Zwo lapfesa/ pfufhifhalesa.	-Mushumo wo fhatwa lwa fhasi nahone zwi a konḍa vhukuma u tevhelelea. -Nḍivho ya maipfi i ṭoḍa ndulamiso zwi hone nahone a i tei ndivho. -Tshitaela, ndivho na vha ṭanganedzaho mafhungo a zwi anani/tshimbilelani na ṭhoḍo ya mafhungo. -Ho ḍalesa vhukhaki na ndḍaḍo nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa. -Vhulapfu – Zwo lapfesa/ pfufhifhalesa u fhirisa mpimo.

KHETHEKANYO YA C: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA ZWIBVELEDZWA ZWIPFUFHI ZWA VHUDAVHIDZANI (20)

KHOUDU	Khoudu 7: Vhuswikeleli ha nthesa 80–100%	Khoudu 6: Vhuswikeleli ha ntha 70–79%	Khoudu 5: Vhuswikeleli ho dziaho 60–69%	Khoudu 4: Vhuswikeleli vhu fushaho 50–59%	Khoudu 3: Vhuswikeleli ho linganelaho 40–49%	Khoudu 2: Vhuswikeleli ha fhasi 30–39%	Khoudu 1: U sa swikelela 0–29%
	<u>10–12</u>	<u>8½–9½</u>	<u>7½–8</u>	<u>6–7</u>	<u>5–5½</u>	<u>4–4½</u>	<u>0–3½</u>
ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO (NVT) (MARAGA: 12)	-Ndivho yo dziaho tshothe ya thodea dza tshibveledzwa. -U tana vhudzivha ho angalalaho vhukuma ha vhutsila ha u iwala. -Vhuniwali ho rombaho/dziaho – mugudi u fara vhutala hone-hone, ha liani na thoho. -Zwi re ngomu na mihumbulo yawe zwo farana tshothe, zwo tandavhudzwa lwa nthesa, nahone zwidodombedzwa zwothe zwi tikedza thoho. -Vhutanzi ha u pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tshi si na vkhakhi na luthihi, nahone tshi kumedzeaho. -O bveledza/tana tshivhumbeo tsha mathakheni	-Ndivho ya vhudisa ya thodea dza tshibveledzwa. -U tana vhudzivha ho angalalaho ha vhutsila ha u iwala. -Vhuniwali ho rombaho/dziaho – mugudi u fara vhutala hone, ha liani na thoho ya mafhungo. -Zwi re ngomu na mihumbulo yawe zwo farana, zwa tandavhudzwa zwavhudisa, nahone zwidodombedzwa zwothe zwi tikedza thoho. -Vhutanzi ha u pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tsho fhatwaho zwavhudi, tshi kumedzeaho. -O shumisa milayo ya tshivhumbeo yo teaho nga ndila yavhudi vhukuma.	-Ndivho yo dziaho ya thodea dza tshibveledzwa. -U tana vhudzivha zwaho kha nyimele dzo tandavhuwaho dza u iwala mishumo/ zwibveledzwa. -U iwala – mugudi u fara vhutala hone, hu na u liana/xelana zwi tuku na thoho. -Hunzhi zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana, zwa tandavhudzwa, na zwidodombedzwa zwinzhi zwi tikedza thoho. -Hu na vhutanzi ha u pulana na u sedzulusa zwo bveledzaho tshibveledzwa tshi kumedzeaho, tshavhudi vhukuma. -O shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo.	-Ndivho i fushaho ya thodea dza tshibveledzwa. -U tana zwiwwe zwa vhudzivha kha nyimele dzo tandavhuwaho dza u iwala mishumo/ zwibveledzwa. -U iwala – mugudi u a xedza vhutala fhedzi zwa si khakhise thalutshedzo nga u angaredza. -Zwi re ngomu kha tshibveledzwa na mihumbulo zwo farana lu fushaho, zwiwwe zwa zwidodombedzwa zwi tikedza thoho. -Vhutanzi ha u pulana na u sedzulusa zwo bveledza tshibveledzwa tshi fushaho, tshi kumedzeaho. -O shumisa mihumbulo u fushaho wa thodea	-Ndivho yo linganelaho ya thodea dza tshibveledzwa. Phindulo i shaedza vhutala. - U sumbedeza ndivho thukhu kha nyimele dzo tandavhuwaho dza vhuwili. -U iwala – mugudi u liana na thoho, thalutshedzo ya polika huwwe. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana lwo linganelaho, zwinwe zwa zwidodombedzwa zwi tikedza thoho. -Vhutanzi ha u pulana na u sedzulusa zwo bveledza tshibveledzwa tsho linganelaho, tshi kumedzeaho. - U na mihumbulo wo linganelaho wa	-Ndivho ya fhasi ya thodea dza tshibvumbedzwa. Phindulo kha mushumo uyu i sumbedza vhutala vhusekene. -U sumbedza ndivho i shaedzaho kha nyimele dzo tandavhuwaho dza vhuwili. -U iwala – mugudi u liana na thoho, huwwe thalutshedzo ya polika. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwa tshibveledzwa a zwo ngo tou farana, zwidodombedzwa zwi tuku zwi tikedzaho thoho. -A zwi tei Luambo lwa Hayani, naho ho pulaniwa na/ kana mvetomveto. Tshibveledzwa a tsho ngo kumedzwa zwavhudi. - Ho ngo shumisa	-A hu na ndivho ya thodea dza tshibveledzwa. -U shaedza ndivho kha nyimele dzo tandavhuwaho dza vhuwili. -U iwala – mugudi u liana na thoho, thalutshedzo hunzhi i a xela. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwa tshibveledzwa a zwi yelani, zwidodombedzwa zwi tuku zwi tikedzaho thoho. -U pulana/ mvetomveto a zwi fushi. Tshibveledzwa a tshi kumedzei/fushi. -Ho ngo shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo.

	vhukuma.			dza tshivhumbeo.	thodea dza tshivhumbeo – hu na huiwe u shaedza.	milayo yo teaho ya tshivhumbeo.	
	<u>6½–8</u>	<u>6</u>	<u>5½</u>	<u>4–4½</u>	<u>3½</u>	<u>2½–3</u>	<u>0–2</u>
LUAMBO, TSHITAILA NA U SEDZULUSA (LTS) (MARAGA: 8)	-U shumisa zwi ^h humbeo zwone-zwone zwa luambo kha u niwala tshibveledzwa, nahone zwo fhatwa nga v ^h utsila v ^h uhulwane vhukuma. -Ndivho ya maipfi yo tea tsho ^h the ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaila, thouni na redzhisitara zwo tea tsho ^h the. -Tshibveledzwa a tshi na v ^h ukhaxhi nga murahu ha u pulana na u sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	-Tshibveledzwa tsho fhatwa zwav ^h udi vhukuma nahone nga ndila yone-yone. -Ndivho ya maipfi yo tea vhukuma ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhisitara zwo tea ndeme na thodea dza mushumo. -Tshibveledzwa hunzhi a hu na v ^h ukhaxhi nga murahu ha u pulana na u sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	-Tshibveledzwa tsho fhatwa zwav ^h udi, nahone tshi a v ^h alea. -Ndivho ya maipfi yo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaila, thouni na redzhisitara hunzhi zwo tea. -Tshibveledzwa a tshi na v ^h ukhaxhi v ^h unzhi nga murahu ha u v ^h alulula na u sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	-Tshibveledzwa tsho fhatwa lu fushaho. V ^h ukhaxhi v ^h u re hone a v ^h u khaxhisi nyelelo ya mafhungo. -Ndivho ya maipfi yo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhisitara zwi a di fusha. -Tshibveledzwa tshi di vha na v ^h ukhaxhi v ^h u si v ^h unzhi nga murahu ha u pulana na u sedzulusa. -Vhulapfu ho to ^h ou vha ho teaho.	-Tshibveledzwa tsho fhatwa lwo linganelaho. Hu na v ^h ukhaxhi ho vhalaho. -Ndivho ya maipfi yo shaedza nahone a i tei tsho ^h the ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhisitara zwo tsela fhasi. -Tshibveledzwa tsho faredza v ^h ukhaxhi ho vhalaho nga murahu ha u pulana na u sedzulusa. -Vhulapfu – zwo lapfesa/ pfufhifhalesa.	-Tshibveledzwa tsho fhatwa nga ndila i shaedzaho/ya fhasi, nahone i a kon ^h a u tevhelelea. -Ndivho ya maipfi i to ^h a huiwe u lulamiswa, nahone a i tei ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhisitara a zwo ngo tea. -Tshibveledzwa tsho dala v ^h ukhaxhi, naho ho di vha na u pulana/sedzulusa. -Vhulapfu – zwo lapfesa/ pfufhifhalesa.	-Tshibveledzwa tsho fhatwa nga ndila ya fhasi/i shaedzaho vhukuma, nahone zwi tou kon ^h a tsho ^h the u tevhelelea. -Ndivho ya maipfi i to ^h a u lulamiswa ho angalalaho vhukuma nahone a zwo ngo tea ndivho na khathihi. -Tshitaela, thouni na redzhisitara a zwi tshimbilelani na thoho. -Tshibveledzwa tsho dala v ^h ukhaxhi v ^h unzhi, na ndado i re khagala nga murahu ha u pulana na u sedzulusa. -Vhulapfu – zwo lapfesa/ pfufhifhalesa.

ADENDAMU/MEMORANDAMU

KHETHEKANYO YA A: MAANEA

KHETHEKANYO YA A: MAANEA		
1.1	'Makhulu ro takala navho - miŋwaha ya 100!'	Nganetshelo Mbuletshedzo U vhuisa muhumbulo
1.2	Lufherani lwa u lindela dokotela.	Mbuletshedzo Nganetshelo U vhuisa muhumbulo
1.3	Mufumakadzi tshawe ndi u bika. Kha leneli la demokirasi? (Ni nga ima na, kana na hanedza muhumbulo uyu).	U tata khani Nganetshelo Tsenguluso
1.4	Zwi lugiswa nga zwiŋereke, zwa tshinyiwa nga zwiŋereke.	Diskhesivi U vhuisa muhumbulo Nganetshelo
1.5	Pfunzo ndi dzilafho, vhana kha vha karuswe.	Tsenguluso Nganetshelo Diskhesivi
1.6	Nwalani maanea ane a fhela nga u ri: '... ndo tou nŋhu, nde fuke.'	Nganetshelo Mbuletshedzo U vhuisa mihumbulo
1.7.1	Tshifanyiso Mulingiwa a nga amba nga: • Nda u na ngwenana zwine a khou zwi vhona zwi tshi khou lwa madini. • Mboho mbili a dzi dzuli dangani lithihi.	Nganetshelo Mbuletshedzo U vhuisa muhumbulo Diskhesivi
1.7.2	Tshifanyiso Mulingiwa a nga amba nga: • Mulisa wa kholomo • Vhufuwi • Mvelele ya mulovha.	Nganetshelo Mbuletshedzo Diskhesivi U vhuisa muhumbulo

KHA LUSHAKA LUŊWE NA LUŊWE LWA MAANEA LWE MUGUDI A LU NANGA KHA HU DZHIELWE NZHELE ZWI TEVHELALO:

NGANETSHELO

- Mafhungo a tea u vha a kha tshifinga tsho fhelaho.
- Mvulatswina i fanela u kokodza dzangalelo la muvhali.
- Mafhungo a tea u vha na mudzedze wo khwaŋhaho.
- Zwi re ngomu zwi tea u takadza/kunga muvhali.
- Phara ya magumo i tea u vhwana nga ndila i songo dowealeho lune ya takadza.

MBULETSHEDZO

- Muñwali u tea u sika tshifanyiso nga maipfi.
- Maipfi na kuambele zwi nangiwa nga nzhele u itela u swikelela ndivho yo lavhelelwaho.
- Figara dza muambo dzi nga shumiswa nga ndila ya mvelo.

U TATA KHANI

- Muñwali u thoma maanea nga u bvisela khagala kuvhonele kwa thoho ene muñe e na thikhedzo khulwane.
- Muñwali u tea u diimelela na u tikedza muhumbulo wawe o khwatha.
- Hu shumiswa luambo lu re na u nyanyula, honeha lu si lwa vuhali.
- Magumo kha vhe a tendiseaho a sumbedze kuvhonele kwa muñwali.

MAANEA A DISIKHESIVI/ U TATA HO LINGANYISWAHO

- Muñwali u fanela u pfesesa na u kona u sumbedza masia othe a fhungo lo kumedzwaho nga ndila ya u sa dzhia sia, nahone e na ndivho ya mafhungo.
- U ñwala hu fanela u vha havhudi, ho humbuliwaho zwavhudi nahone hu sa dzhii sia, hu fanela u vha na mafhungo o fholaho, u humbulwa na u tikedzwa zwavhudi.
- Thounu i tea u vha i songo nyanyuwaho nahone i tshi tendisea hu si na u dihudza.
- Muñwali a nga ñea tsumbo ya kuvhonele kwawe magumoni a maanea awe, fhedzi hezwi zwi fanela u itwa kha magumo fhedzi.

MAANEA A U VHUISA MUHUMBULO

- Maanea a khumbulo a dzhia sia.
- Vhudipfi na u nyanyuwa zwi tamba tshipida tshihulwane.
- Tshipida tshi vholalaho tsha maanea tshi nga vha tsha u talusa. Thaluso idzi dzi fanela u vha khagala nahone dza livhiswa kha u sikulula mihumbulo kana vhudipfi ha muñwali kha muvhali.
- Mihumbulo/ngelekanyo/vhudipfi zwine zwa bviswa zwi tea u dzumbulula u fulufhedezea na u dzhenelela ha ene muñe.

MAANEA A TSEDZULUSO

- Hu na thodea ya u pfesesa thoho zwavhudi.
- Thodisiso yavhudi ndi ya ndeme sa izwi mafhungo a tshi tea u tikedzwa nga mbuno.
- Ngauri muvhali a nga vha a si na u pfesesa ho khetheaho ha thoho, muñwali u fanela u bvisela khagala maipfi ane a nga vha a songo dowelea.
- Mihumbulo i fanela u dzudzanywa nga ndila ine ya pfala nahone ya bvisa muvhali kha zwi sa dihiwi ya mu isa kha zwi divheaho.
- Maanea a tsenguluso a anzela u ñwalwa kha tshifhinga tsha zwino.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 50

KHETHEKANYO YA B: ZWIBVELEDZWA ZWILAPFU ZWA VHUDAVHIDZANI**MBUDZISO 2****2.1 VHURIFHI HA TSHIOFISI**

Tshivhumbeo:

- Diresi mbili (Hu songo nwalwa zwiga zwa u vhala)
  - Ya muñwali ine ya do vhinwa nga datumu.
  - Ya muñwalelwa ine ya rangelwa nga mutanganedzi.
- Theshano- hu songo nwalwa tshiga tsha u vhala.
- Thoho ya mafhungo
- Marangaphanda
- Mutumbu
- Nyonesano
- Magumo – hu songo vha na zwiga zwa u vhala.
- Kushumisele kwa luambo (Thounu na redzhisitara).

2.2 MUFHINDULANO

Tshivhumbeo

- Thoho
- Mvulatswinga:- fhethu.
  - tshifhinga.
  - madzina a vathu vha re kha nyambedzano.
  - vhaambi vha tea u reshana.
- Mutumbu: madzina a vathu a tea u vha kha tshanda tsha monde.
  - vhaambi vha amba nga u sielisana.
  - muñwe na muñwe u imelela sia lawe nga mbuno dzo dziaho.
  - maipfi a re zwitangini a songo andesa.
- Phendelo: i tea u ri sia muyani.
- Thounu na redzhisitara zwi ananaho na nyimele.

2.3 ATHIKILI YA GURANNDANDA

Tshivhumbeo:

- Thoho
- Madzina a muñwali
- Marangaphanda
- Mutumbu
- Magumo

Athikili i fanela u fhindula mbudziso dzi tevhelaho: nnyi?, mini?, ngafhi?, ngani? na hani?

2.4 MUVHIGO

Tshivhumbeo:

- Thoho
- Marangaphanda
- Matshimbidzele
- Mawanwa
- Phendelo
- Themendelo
- Tsaino ya muvhigi
- Tshiimo tsha muvhigi
- Duvha /Datumu

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 30

**KHETHEKANYO YA C: ZWIBVELEDZWA ZWIPFUFHI ZWA VHUDAVHIDZANI/
ZWA TSUMBEDZI/ZWA MAFHUNGO.****MBUDZISO 3****3.1 GARATA YA THAMBO**

- Thoho
- Madzina a muñwali na muñwalelwa
- Mulaedza
- Fhethu
- Duvha
- Tshifhinga

3.2 GARATA YA POSWO

- Dzina la muñwalelwa
- Diresi na datumu
- Mulaedza
- Dzina la muñwali

3.3 MASIA

Maga a tevhelwaho:

- Dzina la holo.
- Fhethu he a kanda hone.
- Ri shumisa masia:
  - Tshipembe, Devhula, Vhubvađuvha na Vhukovhela.
  - Tshanda tshaula kana tshamonde.
- Zwiga zwa mupo.
- Zwiimiswa kana zwifhato zwa mihasho yo fhambanaho.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 20
MARAGAGUTE: 100